

Az egyes tanulmányok után gazdag jegyzetanyag biztosítja a további tájékozódás lehetőségét, a kötet végén található fogalommagyarázat a szakkifejezések megértését segíti elő, a tárgymutató pedig az olvasó gyors eligazodását biztosítja. Illyés Sándor bevezetője színvonalas tájékoztatót nyújt az olvasónak a tanuláspszichológiai alapkérdéseiről, ezzel egyben a tanulmányok értékelését is megkönnyíti.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, a tanulmánykötet – egyenlenségei, hézagai ellenére – hiánypótló szerepet tölt be. Az értelmi fogyatékosok tanulásának pszichológiai kérdéseivel foglalkozó önálló munka első ízben jelent meg hazánkban. Bár a könyv nem a legfrissebb kutatásokról ad számot, s a válogatást más szempont alapján is el lehetett volna végezni, hiányzik a tanulás szociális faktorát reprezentáló tanulmány, de a tanulmányok többsége mégis jól tükrözi a tanuláslélektani vizsgálatok azon irányát, melyek egyrészt napjaink kutatásainak előzményét képezik, másrészt felvetik azokat a kérdéseket is, melyek pillanatnyilag is foglalkoztatják a kutatókat. A kötet gyógypedagógusok, pszichológusok, s a téma iránt érdeklődő pedagógusok számára egyaránt tanulságos lehet.

Réthy Endréné

KUTATÁSMÓDSZERTANI TANULMÁNYOK

(Debreceni Pedagógiai Füzetek, 2.) Debrecen 1981. 204 oldal.

A Debreceni Akadémiai Bizottság (DAB) Neveléstudományi Munkabizottsága, a DAB Pedagógiai Szakcsoportja és a Hajdú-Bihar megyei Pedagógus Továbbképzési Intézet által kiadott, Debreczeni Ferenc, Kiss Albétné, Petrikás Árpád és Vaskó László szerkesztette kötet *színvonalas munka, értékes kiadvány, hasznos* kutatásmetodikai tudnivalókat sűrítő *kézikönyv*. Példányszámát nem tudjuk, csak azt, hogy milyen jó lenne, ha akár jegyzet formájában ilyenfajta fogódzó könnyen és olcsón hozzáférhetővé válna a pedagógusjelöltek, vagy közülük is legalább azok számára, akik pedagógiai tárgyú szakdolgozatot vagy/és pályamunkát készítenek. (Esetleg kiegészítve, megtoldva ezt Zsolnai József remek kis munkájával, a Bevezetés a pedagógiai szakirodalmi alkotómunka technikájába, melyet a Somogy megyei Pedagógus Továbbképzési Intézet adott ki 1975-ben, 1000 példányban.)

Éppen emiatt nem csupán a szokásos céllal ismertetem és értékelem a fent megjelölt munkát (s ajánlom ezzel gyakorló nevelők, pedagógiai kutatók, tanárképző intézmények oktatói stb. számára), hanem hogy felhívjam a figyelmet elérhetővé tételének feltétlen szükségességére.

A kötet *témája* – pedagógiai kutatómódszertan – kétségtelenül *közérdekű*. A különböző helyeken publikált kutatási eredmények sokakat orientálnak (vagy orientálhatnak) munkájukban, a nagyobb horderejű és volumenű kísérleti-kutatási konklúziók pedig iskolai és közoktatáspolitikai döntésekhez szolgálhatnak alapul. A felkészületlenül – de akár a nem eléggé felkészülten – végzett kutatás pazarlás pénzzel, emberi erővel, idővel; bizalmat kikezdő és tisztító hatású elmélet és gyakorlat között. Ezért egyáltalán nem közömbös, hogy a pedagógiai kísérletek, újító-korszerűsítő törekvések és kutatások során felszínre hozott tapasztalatok mennyire igazak, mekkora az érvényességi körük, röviden: milyen a tudományos értékük.

A kötetben olvasható tanulmányok ismeretében célirányosabbá tehető a témaválasztás, modellálható és operacionalizálható az elképzelt vizsgálat, precízebben elvégezhető minden előmunkálat, megbízhatóbbá tehető az adatfeldolgozás, és hatásosabbá, körültekintően megformálttá alakítható a publikált közlemény.

„A pedagógiai kutatás módszerei” (első) fejezetet *Bakonyi Pál* kiváló, mondanivalóban gazdag, gondjainkat, lehetőségeinket és nagy, valóságos teendőinket félreérthetetlenül tudtul adó, felelősséggel és elkötelezettséggel kifejtett tanulmánya nyitja meg („Pedagógiai valóság, neveléstudomány és fejlesztési stratégiák”). Arra vállalkozott a szerző, hogy felvázolja a jelenleg folyó és a közeljövőben meginduló – megindítható – neveléstudományi kutatások oktatáspolitikai, pedagógiai hátterét, és ezzel konkrét történelmi-társadalmi keretet adjon a kutatási témáknak, általában a kutatás problematikájának. (6. l.) Sokunknak szóló figyelmeztetése, hogy „a neveléstudomány a maga egészében akkor teljesíti ... történelmi feladatát, ha minden erejét, kapacitását, a kutatók eszét és szívét a *jövő*

iskolájának kialakítása érdekében mozgósítja” (19. l.), más szóval, ha leküzdí szakmánk legnagyobb veszélyforrását, a partikularitást, a – talán önmagukban jogos – részérdekek és szempontok abszolútizálását, általános érvényűnek feltüntetését.

„A fejlesztés stratégiájában – érvel Bakonyi Pál – nagy szerepet játszik az, hogy mi az, amit el lehet – kell – rendelni, és mi az, amit csak következetes szemléletformálással lehet elterjeszteni, hiszen mindkettőre feltétlenül szükség van. Csak a kettőt nem szabad összetéveszteni . . .” (27. l.)

Kedvem lenne e tanulmánynál még tovább elidőzni (aki valamiképp hozzájut a kötethez, és elolvashatja, az meg fogja érteni ezt), ehelyett csak annyit: Bakonyi Pál valóban mozgósít: a kötetbeli írások elmélyült tanulmányozására, s túl ezen, saját kutatási gyakorlatunk értékelő áttekintésére.

*Petrikás Árpád*nak ezúttal alkalma nyílt egy korábbi gondolat (A pedagógiai szituáció felhasználása a nevelési jellegű vizsgálatokban = A nevelés problémáinak kutatási módszerei és technikája, Budapest–Moszkva, 1973. 84–88. l.) továbbfejlesztésére és bővebb – jól illusztrált – kifejtésére. *Pátvölgyi Lajos* „kemény” kérdéseinek egyike: mitől is függ egy kutatás hatékonysága? De jelentős és izgalmas a rendszerszerű megközelítésre és a modellezésre vonatkozó gondolatmenete is. *Komlósi Sándor* a pedagógiai kísérlet két típusát mutatja be: a feltáró-helyzetelemző és fejlesztő-innovatív típust. Igaz, mindkét kísérletfajtára szükség van. De a születő újnak kijáró gondoskodás és támogatás illeti meg a fejlesztő-innovatív típust, amely az önmagát alakító iskolai szervezet önfejlesztő kísérlete (82. l.), és amelynél „nagy távlatban, hosszú kifizetési időben kell tervezni, az egyenlőtlen fejlesztés stratégiáját kell követni, a döntő láncszem megragadásának és a döntő áttörésnek a taktikájával egységben, megvalósítva a fokozatos közelítést – fokozatos fejlesztést, miközben a figyelem középpontjába a döntő paramétereket állítják” (83. l.). Vö. a szentlőrinci, a szolnoki, a szederkényi és a Borsod megyei iskolák kísérletét! *Vastagh Zoltán* a többszempontú szociometria módszerének alkalmazási módját és sokrétű tapasztalatait mutatja be. *Bajkó Máttyás* az összehasonlító pedagógia kutatás-módszertani kérdéseit, *Vaskó László* pedig a neveléstörténeti kutatómunka néhány elvi és gyakorlati vonatkozását világítja meg. Az utóbbi dolgozatnak akár mottója is lehetne: „messzire előre csak az láthat igazán, aki a jelen talaján állva nemcsak előre, hanem vissza is képes tekinteni, s felmérni a megtett utat, levonva az útkeresők nehézségeinek tanulságait és okul a hibákból” (133. l.).

A kötet második fejezete egy – általában vett, elgondolt – *kutatás megszervezésének főbb fázisait* taglalja. *Brezsnyánszky László* az anyaggyűjtésről, az irodalom feldolgozásáról, a munkahipotézis megalkotásáról, a kutatás előmunkálatairól, *Báthory Zoltán* az adatfeldolgozási eljárásokról (a statisztikai leírásról, a szignifikanciáról, a korrelációról), *Fábián Zoltán* pedig a kutatási eredmények megformálásáról, közlésre alkalmas formába öntéséről rögzíti a tapasztalatait – elgondolásait. *Fábián Zoltán* írása meghökkenítően szigorú és – nézetem szerint – cáfolhatatlanul igaz. Egyetlen dolgot gondolok másként: „tudományos erőfeszítéseinknek – írja *Fábián Zoltán* – éppen a publikálás vagy a beszámolás ad értelmet” (184. l.). Szerintem a tudományos erőfeszítéseinknek a valóság – bármily csekély – jobbítása ad értelmet. E valóságon persze a közoktatáspolitikai irányítóinak, a tömegkommunikáció dolgozóinak, a nevelőknek és szülőknél a pedagógiai kultúráját, gondolkodásmódját, szemléletét is értem. Rajtam kívül valószínűleg másokat is bosszant az a fajta mentalitás, amely a minél nagyobb számú publikálásban (függetlenül attól, hogy mennyi benne a hasznosítható elem, az okulni való) végcélt, sőt: győzelmet lát . . .

A szóban forgó kötet – minden jel szerint – egy sorozat része. Ez éppen a 2. füzet. Ezért érdemes lett volna rövid *bevezetővel* (előszóval) ellátni: utalva az 1. kötet tartalmára, kitérve a további tervekre.

Egyébként *szervezetileg* kifogástalanul *tagolt*. *Mozgósító*, önmagunk gyakorlatát átgonddolni kényszerítő *ereje*, hitem szerint, igen *nagy*. Ebben különös szerepe van – ismételtlen hangsúlyozom – a kötet első tanulmányának, de valamennyi dolgozat gondolatgazdagságának, a sallangmentes, logikus, *világos kifejtési mód*nak is.

A kötet végén felsorolt kutatómódszertani könyv és tanulmány („*Irodalom*”) a további elmélyedés lehetőségét kínálja. Mi lenne, ha egyszer odaírnánk néhány munka mellé: „kitűnő, nélkülözhetetlen jegyzet, kiadvány, hozzájutnod azonban csaknem reménytelen!” (Vö.: *Salamon Zoltán* szerkesztette A pedagógiai kutatás módszerei I–II., Tankönyvkiadó, Bp., 1971., vagy *Zsolnai József*nek már közölt munkája!)

Bernáth József